

La política forestal a la Comunitat Valenciana

Antoni Escarré

Departament d'Ecologia, Universitat d'Alacant

La superfície forestal ocupa una mica més de la meitat del territori de la Comunitat Valenciana. De la gestió adequada d'aquesta superfície depenen, d'una banda, la conservació d'aquest patrimoni natural i la defensa dels sòls contra l'erosió i, de l'altra, el desenvolupament socioeconòmic de les zones rurals. El repàs històric de les polítiques forestals, juntament amb la consideració de les característiques climàtiques i orogràfiques de la zona, perfilen els reptes als quals ha de fer front la gestió forestal contemporània: tractar el bosc com alguna cosa més que un conjunt d'arbres.

A l'àrea mediterrània, la gestió forestal resulta sempre més complexa que a les regions del centre i nord d'Europa, on els boscos són més rendibles i apreciats en la seva funció més tradicional: la producció de fusta. L'especificitat de l'ambient mediterrani no sempre es reconeix, i l'intent d'estendre les pràctiques d'explotació dels boscos boreals més productius a aquesta àrea geogràfica no ha produït gairebé mai uns bons resultats.

La forest mediterrània: una gestió problemàtica

La gestió de la forest mediterrània és problemàtica per diversos motius. En primer lloc hi ha els condicionants climàtics, que limiten la capacitat de producció, sobretot a causa de l'escassetat d'aigua durant el període estival. A conseqüència d'això, els índexs de creixement de la majoria d'espècies dels boscos i matolls mediterranis són baixos, i per aquest motiu ho és també la rendibilitat econòmica de l'aprofitament directe de la fusta. L'escàs valor econòmic de molts dels ecosistemes mediterranis sol anar acompanyat d'un baix nivell d'estima social que, projectat durant generacions, origina una notable degradació de la coberta vegetal.

Al llarg de la història, les àrees boscoses han patit nombroses pressions que els han produït uns efectes negatius. La primera ha estat l'explotació excessiva i inadequada dels seus propis recursos. A més, tant l'agricultura com la ramaderia han competit fortament, des de fa molt temps, amb l'ús forestal del territori. La crema de boscos o matolls i la posterior rompuda o l'obtenció

de pastures són pràctiques tradicionals en l'àrea mediterrània, i com a conseqüència d'això es pot apreciar als seus paisatges l'empremta de l'acció recurrent dels incendis. De manera més recent, la considerable pressió urbanística per ocupar àrees forestals, sobretot a les zones costaneres, ha esdevingut un factor negatiu més en la ja difícil gestió de la forest.

La gestió forestal valenciana

El botànic Cavanilles, cap al final del segle XVIII, ja adverteix als poders públics que el terreny forestal està patint un greu procés de desforestació als boscos de la Comunitat Valenciana. L'intent de solucionar el problema amb la desamortització, que va fer passar la propietat dels boscos a mans de particulars, no va tenir èxit perquè en moltes ocasions es van produir tales indiscriminades.

A la segona meitat del segle XIX es publiquen la Llei de la forest (1863) i la Llei de millora i repoblament de la forest pública exceptuada de la desamortització (1877), que permeten la consolidació de la propietat forestal pública i la restauració dels boscos. Per redactar aquesta última llei es van tenir en compte les conseqüències de la riuada del Xúquer del novembre de 1864, a la Comunitat Valenciana que va impulsar el procés de repoblació. El 1888 es van crear les Comissions de Repoblació, que començaven a considerar la funció ecològica de la forest no inclosa en el Catàleg i el seu benefici indirecte. A la Comunitat Valenciana, la Comissió de Repoblació va treballar preferentment en la vessant del riu Xúquer i, després de l'èxit obtin-

gut a les dunes de Guardamar del Segura (Alacant), en altres conques especialment degradades.

Al primer quart del segle XX, són dues normes estatals les que tenen una major repercussió en aquest territori. La llei permet a l'Administració, d'una banda, declarar zones protegides els terrenys forestals independentment de la seva propietat, i de l'altra, crear el Patrimoni Forestal de l'Estat. Després de la Guerra Civil, el 1938, es va elaborar el Pla General de Repoblació Forestal a Espanya, que pretenia, mitjançant repoblacions, tractaments silvícoles i l'augment de l'interès particular, maximitzar la producció i incrementar l'àrea de boscos alts. Aquestes pretensions es van aconseguir amb les directrius de la Llei del patrimoni forestal de l'Estat del 1941.

Entre els anys 1940 i 1949 es van repoblar a la Comunitat Valenciana un total de 15.865 hectàrees, i en el període de més impuls, 1950-1970, van ser 52.221 ha. El 1971 es va reestructurar l'Administració Forestal espanyola i es va crear l'Institut Nacional per la Conservació de la Naturalesa (ICONA), amb competències a la Direcció General de Boscos, Caça i Pesca Fluvial, que va concentrar les tasques de forestació i va aconseguir repoblar 51.027 ha entre el 1970 i el 1980.

La llei forestal

La llei forestal valenciana va ser aprovada per les Corts Valencianes el 9 de desembre de 1993 (núm. 3/1993). En el preàmbul es diferencien clarament tres tipus de funcions dels recursos forestals, que són: les pròpiament ecològiques, les recreatives i culturals, i la producció directa de béns tangibles.

Un ràpid repàs dels objectius d'aquesta llei posa de manifest una clara voluntat de conciliació per a les diferents demandes socials d'usos de la forest.

Entre d'altres aspectes destacables d'aquesta norma legal, caldria esmentar la concepció positiva de la catalogació de forests o terrenys forestals, basada en la tipificació de les àrees territorials. D'aquesta manera

s'evita el caràcter residual que, tot sovint, es dóna a la qualificació forestal d'una zona, quan s'han descartat tots els altres usos possibles. A més, al concepte tradicional de forest contingut a la Llei de l'Estat, hi afegeix terrenys que compleixin o puguin complir funcions ecològiques, paisatgístiques o recreatives. Això significa una millora del concepte, en el sentit del que disposa l'article 45 de la Constitució, atès que considera aspectes ambientals a més dels relatius a la producció.

En aquesta norma apareix també una idea de gran importància per a la gestió de la forest, ja que els reconeix com a ecosistemes que han de ser tractats d'una manera integrada. Els factors del medi físic i les comunitats d'organismes que l'habiten formen un tot, de manera que les accions realitzades sobre qualsevol dels components pot repercutir en els altres. Es preconitza, doncs, un respecte, no només envers els organismes que componen un ecosistema, en el sentit de conservar-ne la biodiversitat, sinó també envers els processos que hi tenen lloc. Amb aquestes bases s'arriba a incloure entre els objectius de caràcter ecològic més marcat de la llei els següents:

- La valoració dels matolls arbustius com a etapes del desenvolupament de l'ecosistema que pot acabar amb la formació de boscos.
- El manteniment, la protecció i l'ampliació de cobertes vegetals, amb el major nombre possible d'estrats per tal de poder contrarestar els processos erosius i regular els fluxos hidrològics.
- La preservació d'espècies o individus singulars, així com de formacions vegetals o comunitats animals d'alt valor ecològic.
- La creació de zones perifèriques de protecció a les àrees naturals amb un major risc de degradació, dedicades a aspectes recreatius.
- Tot i que la llei reconeix les limitacions que l'ambient imposa a la producció forestal al territori, es declaren els següents objectius relacionats:

- La delimitació de les àrees de major interès forestal per potenciar-ne la capacitat productora, dins d'un model d'explotació sostenible.
- La compatibilització de la millora de les explotacions forestals i silvícoles amb la realització de diferents aprofitaments com el cinegètic i el ramader, entre d'altres.
- La millora dels processos d'obtenció i comercialització de productes de la forest.
- Les preocupacions principals en l'aspecte social es recullen també en aquesta norma legal, amb la qual es pretén:
- La potenciació del bosc com una referència cultural de primer ordre que permeti afavorir la recuperació i el manteniment de les espècies autòctones.
- El foment de la participació ciutadana, i especialment la rural, en el manteniment i l'ampliació dels recursos forestals.
- L'afavoriment dels usos excursionista, recreatiu i pedagògic de la forest, i la conscienciació dels valors culturals, ecològics i ambientals que comporta el patrimoni forestal.
- La planificació i coordinació de les administracions per a la prevenció i l'extinció d'incendis forestals.
- La promoció de la recerca i la formació en l'àmbit de la ciència i tecnologia forestals.

Les funcions ecològiques del bosc

L'aigua i la regulació hidrològica

Al començament d'aquest segle va tenir lloc als Estats Units una forta polèmica entre enginyers civils i enginyers militars referent al paper del bosc en els balanços hidrològics i, més concretament, en la producció d'escorrenties. Els primers mantenien que l'existència d'una coberta arbòria tendia a fer disminuir el cabal de drenatge de les conques hidrogràfiques, mentre que els militars mantenien exactament el contrari. El naixement de la investigació experimental en hidrologia forestal també va participar en aquesta discussió. Experiències de cabal en conques de desenes o, a tot estirar, cente-

nes d'hectàrees, van donar la raó a l'enginyeria civil: la desforestació d'una conca produeix, en la immensa majoria de casos, un increment del cabal de drenatge. És evident, també, que les plantes consumeixen una part important de les reserves d'aigua del sòl; a la denominada evapotranspiració –quantitat total d'aigua que es retorna a l'atmosfera en forma de vapor per una determinada superfície de terreny– el component transpiratori és majoritari quan existeix una coberta vegetal normalment desenvolupada. D'altra banda, quan es desforestava una conca experimental, les puntes de cabal de les crescudes es magnifiquen. La presència del bosc varia la cadència i la distribució del flux de pluja que arriba al terra, amorteix la intensitat de la precipitació, la redistribueix, i n'intercepta completament un petit percentatge. Com que fa més lent el procés d'arribada de l'aigua al terra, milloren les possibilitats d'infiltració. A més, els fluxos d'aigua que a través de branques convergents es concentren a les bases dels troncs semblen penetrar amb més facilitat al sòl per sistemes de porus associats a les estructures radiculars. No hi ha dubte que els boscos controlen en gran mesura el ritme de devolució d'aigua a l'atmosfera i aconseguen un flux més regular i menys dependent dels factors físics de l'ambient. El saber popular sempre ha destacat la capacitat dels boscos per atreure la pluja. A gran escala resulta clara la capacitat dels boscos de generar increments d'humitat que poden desencadenar la condensació en forma de pluja. Així, en extensions de milers de quilòmetres quadrats, els arguments dels enginyers militars americans no anaven tan desencaminats. A l'Amazònia, per exemple, un gran percentatge de l'aigua de les pluges prové de la mateixa transpiració de les selves.

Protecció contra l'erosió

La presència d'una coberta vegetal permet la protecció del sòl contra els arrossegaments originats per fluxos d'aigua o aire. Les pluges de gran intensitat són les que provoquen els majors índexs d'erosió perquè

el seu impacte sobre el sòl nu dispersa les partícules de la seva capa superficial i, a més, si superen la capacitat d'infiltració, són les que originen els majors fluxos d'escorrentia. Les experiències realitzades als Estats Units, que van desembocar en l'anomenada Equació Universal de Pèrdua de Sòl, van posar de relleu la importància que tenien les plantacions per minimitzar l'erosió. De totes maneres, la protecció del sòl no sembla ser exclusiva dels boscos, sinó que també els matolls i fins i tot les prades estan en condicions d'evitar la producció i el transport de sediments.

Depuració de l'atmosfera

La capacitat dels boscos d'oxigenar l'atmosfera és ben coneguda des de fa temps, com també ho són els beneficis que reporta als malalts de l'aparell respiratori una estada en zones cobertes per arbratge. Més recent és l'interès que han despertat els boscos, i altres tipus de vegetació, com a possibles claveguerons de l'excés de diòxid de carboni que les societats industrialitzades produeixen pel consum de combustibles fòssils. Les possibilitats que accions massives de forestació puguin repercutir realment en la depuració de l'atmosfera constitueixen un tema actual de discussió. El tipus de gestió que caldria dur a terme als boscos per aconseguir el màxim segrest de diòxid de carboni encara està molt poc definit. En aquest sentit, un dels aspectes més importants és valorar la capacitat dels sòls d'incorporar carboni en forma de matèria orgànica difícil de metabolitzar.

L'explotació dels recursos forestals

El desenvolupament econòmic i cultural de la societat ha provocat un canvi en la utilització dels recursos forestals i necessita una política encaminada a conciliar les demandes plantejades amb la capacitat dels recursos per una producció sostenible. A la Comunitat Valenciana, que presenta un nivell de desenvolupament postindustrial, la societat demana un aprofitament dels

recursos forestals mediatitzat per factors ecològics i socials.

Segons la llei forestal, la Generalitat Valenciana és qui gestiona, independentment de la titularitat, tots els terrenys forestals i els seus recursos naturals, amb la qual cosa en garanteix un aprofitament sostenible. L'Administració ha d'enumerar i descriure els recursos forestals en un Inventari Forestal i sotmetre'ls posteriorment a un Pla General d'Ordenació, les directrius d'actuació del qual contenen accions per al foment de la investigació, l'ús social i recreatiu, i la implantació d'indústries de primera transformació. També està capacitada per realitzar demarcacions forestals que limitin àrees d'actuació en superfícies homogènies, amb l'autorització prèvia del propietari. Així mateix, en el cas de certs terrenys especialment degradats o en perill de molta degradació, poden declarar-se Zones d'Actuació Urgent (ZAU) per Decret del Govern Valencià, en les quals s'haurà d'implantar actuacions per a la conservació, utilització i protecció que contrarestin les deficiències i prohibeixen aprofitaments incompatibles. Els propietaris de forest que no tinguin Programa de Gestió i Millora Forestal també podran elaborar Projectes d'Execució, però abans de durlos a terme necessitaran una autorització. Queden excloses del projecte l'extracció de llenya de coníferes i la residual de neteges i podes per a un ús domèstic, així com la recollida de fruits, plantes i bolets autoritzada pel propietari, que únicament requereixen una simple comunicació. Els aprofitaments de la forest amb projectes d'Execució s'efectuaran segons les directrius d'aquests projectes. L'Administració autoritzarà les tales només si són arbres morts per causa natural, o si són necessàries per a la millora d'ecosistemes, la protecció fitosanitària, la construcció o la conservació d'obres autoritzades i l'establiment de tallafocs o franges de protecció. Les rompudes de terrenys requereixen autorització, i tota activitat extractiva o de cantera a cel obert exigeix, a més, un compromís previ de reconstrucció i repoblació fores-

tal. L'aprofitament de pastures només s'autoritza quan no malmet el sòl ni posa en perill l'ecosistema. D'altra banda, és obligació de les entitats públiques propietàries invertir en l'ordenació i la millora de les masses forestals el 15% de l'import dels aprofitaments, un percentatge que es pot incrementar, mitjançant un acord amb el Govern Valencià, en zones que necessiten millores extraordinàries.

Paisatge i recreació

Cal recordar que una de les demandes socials dels recursos forestals és de tipus recreatiu i paisatgístic. La llei forestal intenta compatibilitzar el dret al gaudi lúdic amb l'econòmic, i garanteix que no es doni ni una explotació irracional, ni un proteccionisme excessiu dels recursos forestals. A més dels aspectes de productivitat, la llei té en compte els aspectes ambientals, motiu pel qual inclou en la seva catalogació la forest i terrenys amb funcions de paisatge o d'esbarjo. Pretén fomentar l'ús recreatiu i lúdic dels espais forestals, i per això preveu la participació dels mateixos ciutadans en el manteniment i l'ampliació d'aquests espais. L'Administració regula aquestes activitats recreatives i paisatgístiques, i mira d'harmonitzar-ne diferents usos. Així, en determinades zones podrà limitar el trànsit de vehicles i persones, i a les acampades es necessitarà l'autorització del propietari de la forest i de l'òrgan competent. D'altra banda, queden prohibides les activitats motoritzades, excepte en circuits autoritzats, i d'altres activitats productores de soroll que puguin alterar els hàbits de la fauna.

Món rural versus món urbà

Tradicionalment, el respecte de la població rural mediterrània pels boscos ha anat lligat als beneficis que li reportaven. Alguns boscos comunals de la província de Sòria se citen com exemple d'interès i bona gestió per part de tots els habitants de la zona, atesos els guanys que els proporcionen.

Ara bé, en general els boscos només s'han mantingut en aquells llocs on no eren possibles usos més rendibles del sòl.

És curiós que l'accelerat despoblament que ha patit el món rural mediterrani en les darreres dècades s'invoqui com una de les causes de la degradació dels seus ecosistemes. És cert que els nostres avantpassats han llegat un paisatge molt humanitzat, que requereix una certa gestió si es vol que persisteixi. I això ho han hagut d'acceptar els primers responsables de la protecció d'espais, que pretenien prohibir tota mena d'explotació a les àrees protegides sense adonar-se que això produiria canvis importants en les comunitats d'organismes.

L'emigració cap a les ciutats de gran part de la població rural ha tingut realment un efecte negatiu en els paisatges agrícoles. Els conreus i les pastures que s'han abandonat són envaïts pel matoll, igual que passa als boscos naturals i de repoblació quan deixen de ser explotats. Amb tot, en una valoració ecològica estricta, l'abandonament de les àrees rurals ha de considerar-se positiu, ja que es reconstrueix una vegetació natural més complexa i diversa que l'explotada. El fort poder d'atracció de les ciutats sobre les poblacions rurals va ser molt patent a la Comunitat Valenciana, com a la resta d'Espanya, sobretot durant la dècada dels seixanta. Actualment, la vida urbana continua tenint més atractiu que la rural, però la distribució de la població entre ambdues àrees és més equilibrada. Tot i així, es calcula que l'any 2020 a Europa prop del 77% dels habitants viuran en ciutats. El despoblament del món rural és un problema que preocupa la UE, que pretén buscar mitjans que garanteixin uns nivells de qualitat de vida millors en aquest àmbit. A la Comunitat Valenciana, la major part de la població s'acumula en ciutats o àrees metropolitanes de les planúries costaneres. En qualsevol de les valls perpendiculars a la costa que existeixen es pot distingir una població de planícia litoral, predominantment urbana, i una altra d'interior de muntanya bàsicament rural. Amb la concep-

ció actual del patrimoni forestal, que figura a la Llei, pot semblar que la població rural sigui la responsable de la seva salvaguarda, i la urbana, l'encarregada de gaudir-ne. Tanmateix, cal tenir en compte que, en línies generals, resulta clar que el compliment de les funcions ecològiques del bosc es fa a costa de la renúncia a certes explotacions de més rendibilitat. El manteniment de la qualitat ambiental de les capçaleres de conca hauria de tenir algun cost per als habitants de les zones baixes que compensés l'esforç per la conservació dels recursos que, altrament, pesaria exclusivament sobre l'economia rural, menys pròspera.

Els incendis forestals

Resulta curiós que un dels moments de més protagonisme dels boscos sigui precisament quan el foc els destrueix. Cal reconèixer que la capacitat del foc per arrasar tot allò que troba al seu pas no es pot controlar, amb absoluta garantia, amb cap dels procediments de lluita desenvolupats fins avui. En els grans incendis es perd gran part del control, i la societat s'ha d'enfrontar a la dura realitat de no poder dominar un procés natural a causa de la seva magnitud. Cal assumir que en els incendis, com en els terratrèmols o en les erupcions volcàniques, la intensitat de les forces en acció supera les possibilitats de la tecnologia actual, que pot desviar rius i moure muntanyes però a un ritme més d'acord amb la desproporció entre la nostra grandària corporal i l'escala de la transformació.

Segons el meu parer, aquest caràcter gairebé indòmit dels incendis forestals s'ha de tenir present a l'hora de dissenyar una política de prevenció i extinció. Des que l'ICONA va transferir a les comunitats autònomes les seves competències en política forestal, els governs respectius han realitzat grans esforços per millorar les dades anuals de superfícies calcinades pel foc. En alguns casos, l'èxit de determinades mesures adoptades en la lluita contra el foc ha fet creure als responsables que la solució definitiva del problema dels incendis era a l'abast

de la mà. Hi ha hagut anys bons, i molt bons, períodes d'èxit, però, malauradament, les situacions crítiques tornen a aparèixer, tard o d'hora, pertot arreu.

El component social i climàtic

Crec que a la majoria de ciutadans li agrada pensar que els incendis forestals són, principalment, un problema polític, que té solució per aquesta via. En aquest sentit cal destacar el gran interès que desperta la vessant social dels incendis. N'hi ha prou de veure, per exemple, la gran quantitat de motius que segons la vox populi han pogut tenir certs ciutadans per provocar un foc al bosc.

Entre les nombroses causes que s'esmenten, l'obtenció de pastures, els interessos urbanístics i l'abaratiment de la fusta són algunes de les que més es repeteixen. Descontentament davant la distribució de l'herència, por a la pèrdua del lloc de treball en l'extinció d'incendis i despit sentimental són altres raons que han originat incendis en alguna ocasió. I fins i tot, en una investigació realitzada al territori valencià, es va posar de manifest que durant els períodes postelectorals es produïen de manera significativa més incendis que en altres èpoques. D'acord amb aquesta última dada, la ciutadania tindria part de raó en la seva qualificació política del problema.

Ara bé, aquesta recerca contínua de piròmans i d'interessos que justifiquen la provocació de focs pot incloure's dins de l'ambient catastrofista tan del gust de molts mitjans de comunicació. Aquests mitjans, que competeixen per mostrar les imatges més desolades que es donen després del pas del foc, gairebé mai mostren aquestes mateixes zones un temps després, quan la vegetació ja s'ha regenerat i fins i tot es fa difícil saber quina és l'àrea que va patir l'incendi. En l'anàlisi que es pot fer del succeït amb els incendis de la forest a la Comunitat Valenciana, s'ha d'acceptar un component social lligat a totes les pràctiques de gestió o recreatives que són potencials orígens de focs. Però també cal reconèixer que factors climà-

tics com la sequera, les altes temperatures estivals i els forts vents de ponent són els factors realment determinants, en especial en la producció dels grans focs, que són els que representen el percentatge més alt de superfície cremada.

Mètodes de prevenció i extinció

És evident que la forest mediterrània requereix una certa gestió preventiva que elimini l'excés de combustible acumulat durant anys, però l'escàs rendiment econòmic que produeix fa difícil que es pugui disposar d'un nivell suficient d'inversions en prevenció. A més, les pressions socials pel problema dels incendis solen privilegiar l'ús de fons públics a les tasques de vigilància i extinció.

La possibilitat de detectar incendis incipients pocs minuts després que s'iniciïn és d'una importància crucial. Sistemes de detecció amb sensors d'infrarojos, vigilància aèria que permeti detectar la més mínima columna de fum, o les torres de vigilància tradicionals, constitueixen elements de gran valor per a la detecció precoç. Si a més a més es produeix la intervenció ràpida de brigades transportades per helicòpter, es pot garantir l'extinció d'un alt percentatge d'incendis.

Amb tot, malgrat la millora contínua de les diferents tecnologies d'extinció i coordinació i l'elaboració de plans territorials molt detallats per prevenir i combatre el foc, s'ha d'acceptar que sempre hi haurà un percentatge d'incendis que serà impossible controlar. Per exemple, una tempesta seca amb fort vent de ponent i abundant aparell elèctric que encengui una dotzena de focus dispersos en un terreny d'orografia complicada, a mitjanit, al ple de l'estiu, té moltíssimes probabilitats de convertir-se en un incendi que s'estengui per milers d'hectàrees.

Les accions després de l'incendi

Un dels resultats més interessants d'una investigació iniciada per la Generalitat Valenciana després dels incendis produïts el 1991, que tractava sobre les necessitats de restau-

ració de la coberta vegetal, revela que en els terrenys calcaris la regeneració de la vegetació es produeix molt més ràpidament que en els margosos.

Contràriament, les plantacions que van molt bé sobre margues resulten ineficaces sobre calcària. L'explicació cal buscar-la probablement en els diferents usos que s'ha fet d'ambdós tipus de sòl. En les toves margues, la rompuda i el conreu resulten fàcils, i durant segles s'han eliminat les arrels dels arbres i matolls que les cobriren originàriament. Els sòls calcaris, amb gran pedres que hi afloren, feien molt difícil l'explotació agrícola en èpoques passades, però s'hi han pogut conservar les arrels i els rizomes, cosa que permet la formació de rebrots de gran vigor.

La pèrdua de nodriments a la combustió de la matèria orgànica tendeix a empobrir el sòl, que, a més, queda desprotegit davant l'acció erosiva. La ràpida regeneració de la vegetació és la millor solució, però cal pensar també, en casos de forts pendents, a protegir el sòl amb algun tipus de material biodegradable (estelles de fusta o fangs de depuradora). L'extracció o no de la fusta cremada és un altre problema que es planteja després del foc i al qual resulta difícil donar una solució de validesa general.

El Pla de Reforestació

En compliment de la llei forestal, la Generalitat Valenciana va aprovar un Pla de Reforestació per al període 1994-1999 que té com a objectiu frenar els processos erosius i la desertificació, restaurar la coberta vegetal degradada, potenciar la biodiversitat, incrementar l'extensió de l'arbratge, protegir els recursos hidrològics, protegir davant el risc d'incendis i estimular el desenvolupament econòmic de les zones rurals. El pla consta de quatre programes:

1. restauració de la coberta vegetal;
2. forestació de terres agrícoles;
3. ajudes per a accions de desenvolupament als boscos i
4. R+D sobre la restauració de la vegetació.

El primer d'aquests programes estableix una sèrie de criteris per fixar les prioritats de reforestació, que consideren els riscos erosius, el perill de rebliment d'embassaments, la prevenció de danys per crescudes i la situació socioeconòmica de l'àrea d'actuació. L'anàlisi detallada de les àrees disponibles de manera immediata va permetre traçar uns mapes de prioritats de reforestació a la forest de les tres províncies valencianes. Tot i que inicialment en el programa es dóna preferència a les actuacions en sòl gestionat per la Generalitat Valenciana, es declara la intenció d'estendre-les a sòls de qualsevol titularitat. La superfície prevista per reforestar durant el període és d'un total de 100.000 hectàrees.

El desenvolupament complet del pla hauria de tenir una repercussió a l'ocupació mitjana mensual de prop de 2.000 llocs de treball, així com un efecte positiu en les zones d'economia més deprimida.

El programa de forestació de terres agrícoles té el seu origen en el reglament CEE 2080/92, que forma part de la Política Agrària Comuna (PAC). La resposta a aquesta iniciativa europea va ser molt desigual entre els països mediterranis. Mentre Espanya la incorporava en un ambiciós pla de forestació molt respectuós amb el medi, en el qual es preveia la inversió de 1.751 milions d'ecus, Itàlia, França i Grècia sortien del pas amb les modestes inversions de 300, 83 i 58 milions d'ecus, respectivament. A la Comunitat Valenciana, l'any 1994, per exemple, es van destinar a aquest programa 1.284 milions de pessetes, es van forestar 4.500 ha i es van fer tractaments silvícoles a 1.100 ha. El programa, ja en el reglament original de la UE, i també en les transposicions a les legislacions espanyola i valenciana, ha rebut algunes crítiques perquè hi ha dubtes sobre el futur de moltes d'aquestes plantacions, tant per les espècies escollides, sobretot en funció del valor de la seva subvenció, com també per l'ús de tècniques agrícoles de preparació del terreny que són molt poc apropiades. Els excessos de la política de subvenció des de Brus-

sel·les per a mesures d'inacció no afavoreixen precisament la gestió d'aquest programa, en el qual els resultats finals de les plantacions semblen comptar molt menys que els estímuls econòmics al canvi d'ús agrícola a forestal.

El tercer dels programes permet les ajudes a propietaris de boscos per a plans d'ordenació i aprofitament forestal, millores i reforestació, entre d'altres.

Finalment, el darrer programa, el de R+D per a la restauració de la coberta vegetal, el considero d'una especial rellevància atès que són escasses les iniciatives de recerca en la problemàtica forestal. El responsable del programa és el Centre d'Estudis Ambientals del Mediterrani (CEAM), una institució creada per la Generalitat Valenciana com a instrument de recerca al servei dels tècnics de l'Administració. El CEAM, que s'ocupa també de problemes relatius a la contaminació atmosfèrica, ha aconseguit en els darrers set anys una estructura de connexió entre tècnics i investigadors molt en la línia preconitzada pel V Programa de R+D de la Comissió Europea, que ha constatat l'escassa transmissió de resultats, generats per investigadors europeus, als centres de producció i gestió.

Aquest Pla de Reforestació, amb el qual es pretenia iniciar una nova política forestal de la Comunitat Valenciana, conclourà aquest any. Aleshores serà el moment de valorar el nivell de compliment dels diversos programes, i de veure quines n'han estat les aportacions al desenvolupament socioeconòmic. Les noves generacions necessitaran el llegat d'un important patrimoni forestal però, sobretot, una nova visió del bosc menys utilitària i més capacitada per percebre el batec diari dels processos que en constitueixen la vida.

El territori forestal valencià

La Comunitat Valenciana presenta una orografia intricada molt característica, amb planes costaneres i serres o altiplans interiors, que pertanyen al sistema Ibèric els septentrionals, i a les serralades Bètiques, els meridionals.

La precipitació mitjana de la major part d'aquest territori oscil·la entre 300 i 600 mm. Com en tota l'àrea mediterrània, la pluja està desigualment distribuïda al llarg de l'any. Així, mentre la primavera i, sobretot, la tardor són les estacions més plujoses, l'estiu sol ser una estació molt seca. Les temperatures mitjanes anuals se situen entre els 15 i els 18 °C, i són un xic més baixes a les zones muntanyoses de l'interior.

Entre aquests marges d'aportacions anuals d'aigua i de condicions tèrmiques, la producció primària neta de la vegetació oscil·la entre 0,5 i 5 tones de matèria seca per hectàrea i any. Aquests valors són bastant inferiors als de 9 t/ha/any d'un bosc de coníferes boreal o als de 13 t/ha/any d'un bosc caducifoli temperat.

La vegetació predominant la constitueixen diversos tipus de matolls, en els quals abunden el garric, el llentiscle, l'aranyoner, el romaní, el bruc i l'argelaga. Hi és freqüent el pi bord, que forma masses més o menys denses i contínues. Alzinars, rouredes i altres tipus de pinedes representen una escassa extensió del territori.

L'àrea forestal total de la Comunitat Valenciana és d'aproximadament 1.200.000 ha, una mica més de la meitat de la seva superfície.

D'aquestes hectàrees, només unes 540.000 són arbrades.

El 60% de la superfície forestal és de titularitat. Del 40% restant, més del 80% és patrimoni d'entitats locals i la resta pertany a la Generalitat Valenciana.

Els problemes de tot aquest patrimoni forestal deriven d'una llarga tradició de mala explotació dels recursos i de la invasió agrícola i ramadera, tot això amb unes difícils condicions climàtiques i orogràfiques al territori que l'engloba. En general, es té la impressió que aquest procés de degradació s'ha accelerat de manera considerable durant aquest segle. Ara bé, això no és tan evident segons les dades proporcionades per una interessant investigació en què, d'una banda, es van recopilar fotografies de paratges de la Comunitat Valenciana fetes des de l'inici del segle fins a la meitat dels anys quaranta, i de l'altra, es van realitzar unes noves fotografies de l'estat actual amb emmarcaments el més similars possible als anteriors. Les comparacions permeten no ser tan pessimistes sobre l'estat de la forest avui dia.

El que sí que s'ha accelerat sense cap mena de dubte són els canvis a la nostra societat durant les darreres dècades. El creixement de les ciutats ha contribuït a despoblar el món rural. El sector agrari ha anat perdent rellevància econòmica. Ha sorgit una consciència de la problemàtica del medi ambient. Aquests i molts d'altres canvis ocorreguts han fet necessària una reflexió sobre el significat actual del patrimoni forestal que s'ha pogut plasmar en una norma legal més actualitzada.

Les Comissions de Repoblació valencianes, creades el 1888, ja consideraven la funció ecològica de la forest. Segons la llei forestal del 1993, la catalogació de la forest inclou terrenys amb funcions ecològiques, paisatgístiques o recreatives.

L'Administració regula les activitats recreatives i paisatgístiques als boscos, i n'harmonitza els diferents usos. Per exemple, hi estan prohibides la circulació motoritzada i d'altres activitats sorolloses que puguin alterar els hàbits de la fauna.

L'actual concepció legal del patrimoni forestal fa que la població rural sembli la responsable de la seva salvaguarda i la població urbana, en canvi, l'encarregada de gaudir-ne.

Les pràctiques recreatives o de gestió son orígens potencials de foc, però els factors climàtics (sequera, altes temperatures, vents forts) són els factors realment determinants, sobretot en el cas dels grans incendis.